

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

СИВОЛОЦЬКА СВІТЛАНА ІГОРІВНА

УДК 349.42

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

12.00.06 «Земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право»

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Національному університеті біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор юридичних наук, доцент
Гафурова Олена Вікторівна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
професор кафедри аграрного, земельного
та екологічного права імені академіка В. З. Янчука

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Уркевич Віталій Юрійович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри земельного та аграрного права

кандидат юридичних наук, доцент
Бусуйок Діана Вікторівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри земельного та аграрного права

Захист відбудеться «27» квітня 2017 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Генерала Родимцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розісланий «26» березня 2017 року

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

М. А. Дейнега

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Україна має величезний природний та людський потенціал для розвитку аграрного сектору економіки. Одним з найчисельніших сільськогосподарських товаровиробників у країні є фермерські господарства, розвиток яких великою мірою залежить від державної підтримки. Сьогодні вони активно створюють робочі місця, сплачують податки до державного та місцевих бюджетів. Члени таких господарств є місцевими жителями, а отже зацікавлені не тільки у розвитку інфраструктури сільської місцевості, а й у збереженні її природних, історичних та культурних ресурсів. Забезпечення державної підтримки розвитку фермерських господарств, формування на їх основі хуторських поселень, сприятиме подальшому освоєнню сільських територій та вирішенню проблеми безробіття на селі. Крім того, досвід європейських країн свідчить, що, надаючи підтримку фермерам, держава не тільки вирішує продовольчу проблему, а й забезпечує збереження та розвиток сільських територій для прийдешніх поколінь. Саме тому законодавство Європейського Союзу стимулює розвиток вказаних суб'єктів господарювання.

На жаль, в Україні за останні роки рівень державної підтримки фермерських господарств відчутно зменшився. Відповідно, значна частина фермерів не тільки не може розвивати свою виробничу діяльність, але й змушена припинити її. Так, за даними Державної служби статистики України, кількість фермерських господарств, починаючи з 2011 року, скоротилася майже на 1,5 тисячі.

В умовах Європейської інтеграції та вступу України до Світової організації торгівлі, першочерговим завданням держави стало здійснення відповідної правової регламентації підтримки діяльності фермерських господарств та узгодження законодавства країни у цій сфері з аграрним законодавством Європейського Союзу.

Важливо зауважити, що дослідженню іноземного досвіду підтримки фермерських господарств присвячено кандидатську дисертацію Л. В. Логуш на тему: «Фермерство у США: правові аспекти (досвід для України)», яку було захищено у 1997 році. Однак, комплексного дослідження правового регулювання державної підтримки фермерських господарств за законодавством України та Європейського Союзу в українській аграрно-правовій науці не проводилося. У зв'язку із зазначеним, обрана тема дисертаційного дослідження є особливо актуальною.

Науково-теоретичною базою дисертаційного дослідження стали праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі аграрного і земельного права, як Д. В. Бусуйок, М. Я. Ващишин, О. В. Гафурова, О. Г. Глеба, Х. А. Григор'єва, М. С. Долинська, В. М. Єрмоленко, В. П. Жушман, О. І. Заєць, Т. О. Коваленко, М. І. Козир, Г. С. Корнієнко, П. Ф. Кулинич, І. М. Кульчій, Т. В. Курман, С. І. Марченко, В. В. Носік, А. М. Мірошніченко, Н. Мусис, О. О. Погрібний, О. О. Поліводський, Л. І. Полухович, Н. В. Прокудіна, Т. П. Проценко, В. І. Семчик, А. М. Статівка, Н. І. Титова, Л. С. Тараненко, О. М. Туєва,

М. В. Шульга, В. В. Устюкова, В. Ю. Уркевич, В. З. Янчук, Т. Hennessy, К. Thomson, J. A. Usher та інші.

Використовувалися також напрацювання вчених у сфері галузевих правових наук, зокрема: І. В. Арістової, В. С. Щербини, С. Ю. Кашкіна, О. О. Семчик, В. В. Хогуляка.

Комплексність об'єкта дослідження зумовила необхідність використання в роботі низки наукових досліджень представників економічної науки, зокрема: В. М. Бабка, О. М. Бородіної, А. В. Босенка, С. І. Дем'яненка, І. В. Комарової, М. М. Кропивка, О. Л. Попової.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука відповідно до наукового плану кафедри в межах програми наукових досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Проблеми удосконалення системи аграрного законодавства» (номер державної реєстрації 0112U001680).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягала у формуванні теоретичних засад та розробленні на їх основі пропозицій і практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання державної підтримки фермерських господарств в Україні з урахуванням досвіду Європейського Союзу в зазначеній сфері.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дисертаційного дослідження:

- виділити етапи становлення та розвитку законодавства у сфері державної підтримки фермерських господарств України;
- з'ясувати правову природу поняття «державна підтримка фермерських господарств»;
- виокремити основні види державної підтримки фермерських господарств;
- визначити типи фермерських господарств, які за законодавством України користуються додатковою державною підтримкою;
- дослідити порядок надання державної підтримки фермерським господарствам через Український державний фонд підтримки фермерських господарств;
- дослідити порядок пільгового кредитування фермерських господарств;
- дослідити особливості оподаткування фермерських господарств за законодавством України;
- з'ясувати поняття «фермерське господарство» та його ознаки за законодавством Європейського Союзу;
- встановити особливості правового регулювання та види державної підтримки фермерських господарств в європейських країнах;
- використовуючи досвід Європейського Союзу, запропонувати пропозиції з удосконалення законодавства України у сфері державної підтримки фермерських господарств.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини в сфері державної підтримки фермерських господарств за законодавством України та Європейського Союзу.

Предметом дослідження є аграрне, земельне, господарське, фінансове законодавство України та Європейського Союзу, яким регулюються відносини у сфері державної підтримки фермерських господарств, матеріали судової практики, наукові праці представників юридичної та інших суспільних наук з окресленої проблематики.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають три групи методів: філософські (діалектичний), загальнонаукові (формально-логічний, метод аналізу та синтезу, системний метод) та спеціально-правові (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий). Діалектичний метод дозволив розглянути державну підтримку фермерських господарств у взаємозв'язку із соціально-економічними і правовими чинниками, а відповідний нормативно-правовий масив – у динаміці його розвитку. Формально-логічний метод дав змогу сформулювати понятійно-категорійний апарат дослідження, зокрема визначити поняття «державна підтримка фермерських господарств». Метод аналізу було покладено в основу вивчення наукових підходів до правового регулювання державної підтримки фермерських господарств, а також колізій і прогалін, що містяться у законодавстві. Метод синтезу використовувався у процесі визначення комплексу заходів, що сприятимуть розвитку фермерських господарств в Україні. За допомогою системного методу визначено види державної підтримки фермерських господарств в Україні та Європейському Союзі, з'ясовано їх сутність та зміст. Історико-правовий метод покладено в основу дослідження розвитку законодавства у сфері державної підтримки фермерських господарств. Формально-юридичний метод застосовувався у процесі вивчення змісту норм права, які регулюють відносини державної підтримки фермерських господарств. Порівняльно-правовий метод дав можливість здійснити порівняльний аналіз законодавства України та Європейського Союзу у сфері державної підтримки фермерських господарств.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній аграрно-правовій науці комплексним дослідженням правового регулювання державної підтримки фермерських господарств за законодавством України та Європейського Союзу. У результаті його проведення сформульовано нові наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист:

вперше:

– визначено поняття «державна підтримка фермерських господарств», під яким пропонується розуміти сукупність заходів, що вживаються державою з метою забезпечення найбільш сприятливих умов для розвитку фермерських господарств, включаючи їх створення та функціонування як суб'єктів господарювання. Вона здійснюється через Міністерство аграрної політики та продовольства України, державні установи (зокрема, Український державний фонд підтримки фермерських господарств, Аграрний фонд тощо), органи

місцевого самоврядування, за рахунок коштів відповідних бюджетів, а також через сільськогосподарські дорадчі служби, кредитні спілки, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи тощо, які забезпечують надання не тільки фінансових, а й консультаційних, організаційних та інших послуг фермерським господарствам на пільгових засадах;

– з метою гармонізації положень законодавства Європейського Союзу із законодавством України та забезпечення сталого розвитку сільських територій, пропонується розроблення Державної програми підтримки розвитку фермерських господарств, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України. Особлива увага в ній має бути приділена підтримці молодих фермерів, сімейного фермерства, господарств з відокремленими фермерськими садибами, а також розвитку фермерських господарств, які знаходяться у несприятливих для ведення сільського господарства (гірських та поліських територіях) та депресивних (у т. ч. трудонедостатніх населених пунктах) регіонах;

– заходи державної підтримки фермерських господарств пропонується класифікувати за наступними критеріями: 1) за формою здійснення: фінансові і не фінансові; 2) за напрямками надання: спрямовані на здійснення сільськогосподарського виробництва; спрямовані на розвиток невиробничих видів діяльності (диверсифікацію сільськогосподарського виробництва) та соціального спрямування (забезпечення сільськогосподарських товаровиробників доступними інформаційно-консультаційними послугами, висококваліфікованими кадрами тощо);

– систематизовано нефінансові заходи державної підтримки фермерських господарств, які, в залежності від мети їх надання, доцільно розподілити на: організаційні (сприяють створенню та організації діяльності фермерських господарств, а також передбачають ускладнений порядок їх ліквідації (встановлені на законодавчому рівні: право на отримання безоплатно земельної ділянки для ведення такого господарства; порядок спадкування земельних ділянок для його ведення; спеціальний порядок купівлі-продажу фермерського господарства як цілісного майнового комплексу; особливості банкрутства); розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації); кадрові (підготовка кадрів для фермерських господарств); інформаційно-консультаційні (розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності);

удосконалено:

– визначення поняття «фермерське господарство» у частині розширення переліку видів діяльності, якими може займатися такий суб'єкт господарювання за рахунок діяльності у сфері: лісового господарства (у т. ч. залісення малопродуктивних та деградованих земель сільськогосподарського призначення); сільського зеленого туризму; ремесел та промислів;

– наукові підходи до визначення поняття «фермер» за законодавством Європейського Союзу, шляхом виділення наступних ознак: 1) це фізична або юридична особа (групи таких осіб), яка займається сільськогосподарським виробництвом як основним видом діяльності; 2) така особа може не проживати у сільській місцевості; 3) прибуток, отриманий від сільськогосподарської діяльності має становити не менше 50 % від загального прибутку. Якщо фермер

здійснює діяльність у сфері лісового господарства, туризму, ремесел або діяльність, спрямовану на захист навколишнього середовища, розмір прибутку, отриманого від сільськогосподарської діяльності, має становити не менше 25 % від загального прибутку фермера; 4) робочий час для здійснення сільськогосподарського виробництва має складати не менше половини загального робочого часу;

дістали подальшого розвитку:

– наукові положення щодо забезпечення принципу доступності фінансової допомоги для фермерських господарств, зокрема шляхом: спрощення процедури подачі документів до регіональних комісій; встановлення пріоритетних напрямів діяльності, за якими фермерські господарства (за інших рівних умов) зможуть отримати таку допомогу (наприклад, виробництво органічної продукції; сировини рослинного та/або тваринного походження, що використовується у виробництві дитячого харчування тощо);

– наукові підходи щодо необхідності забезпечення державної підтримки господарств з відокремленими фермерськими садибами, сімейних фермерських господарств, а також стимулювання діяльності фермерських господарств у сфері заліснення деградованих або малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення, сільського зеленого туризму, ремесел та промислів, шляхом внесення відповідних змін та доповнень до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102;

– пропозиції щодо запровадження в Україні механізму, аналогічного системі зустрічних зобов'язань (cross-compliance), шляхом встановлення пріоритетного доступу виробникам органічної продукції (у т. ч. фермерським господарствам) до державної фінансової підтримки, яка здійснюється в рамках відповідних державних програм;

– пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства України у сфері державної підтримки фермерських господарств.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження: у нормотворчій діяльності – при вдосконаленні аграрного законодавства про державну підтримку фермерських господарств; науково-дослідній роботі – для проведення подальших наукових пошуків у сфері правового регулювання державної підтримки фермерських господарств за законодавством України та Європейського Союзу; у навчальному процесі – при розробленні програм навчальних курсів «Аграрне право», «Аграрне право зарубіжних країн» та інших спецкурсів; у правозастосовній діяльності – при забезпеченні реалізації права фермерських господарств на отримання державної підтримки.

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертаційному дослідженні та публікаціях висновки і пропозиції обґрунтовано здобувачем самостійно на

підставі власних досліджень у результаті аналізу 283 наукових і нормативно-правових джерел.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації регулярно доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, де виконувалася робота; на засіданнях вченої ради юридичного факультету, а також було апробовано на: Міжнародній науково-практичній конференції «Современные тенденции правового регулирования экологических отношений» (м. Мінськ, Республіка Білорусь, 2013 р.); Міжнародній конференції «Modern jurisprudence: legal thought and enforcement practice» (м. Шеффілд, Велика Британія, 2013 р.); українсько-польській науково-практичній конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); круглому столі «Природо-ресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи» (м. Харків, 2015 р.); щорічній Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених і аспірантів, присвяченій 75-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного і екологічного права», присвяченій 90-річчю від народження доктора юридичних наук, професора, академіка АПрН України В. З. Янчука (м. Київ, 2015 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Ресурсозберігаючі технології та їх правова і економічна оцінка в сільськогосподарському виробництві» (м. Київ, 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження викладено в 15 наукових працях, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, стаття у науковому виданні України, включеному до міжнародних наукометричних баз даних, 2 статті у наукових виданнях іншої держави та 8 тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що поділяються на 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 219 сторінок. Список використаних джерел налічує 283 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, розкрито його теоретичні та методологічні засади, сформульовано наукову новизну положень, що виносяться на захист, та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

Розділ 1 «Загальна характеристика правового регулювання державної підтримки фермерських господарств в Україні та Європейському Союзі» складається з чотирьох підрозділів та висновків до першого розділу.

У підрозділі 1.1 «Розвиток законодавства у сфері державної підтримки фермерських господарств України» здійснено аналіз розвитку законодавства у вказаній сфері з моменту проведення Столипінської аграрної реформи. Зазначається, що вказана реформа прискорила розпад общинного землеволодіння, сприяла створенню та розвитку хуторських і відрубних господарств та відіграла важливу роль у формуванні законодавства про державну підтримку фермерських господарств. Аналогічне завдання мала й аграрна реформа, яка проводилася урядом П. П. Скоропадського.

Радянський період (1918–1990 рр.) характеризується поступовим знищенням одноосібного господарювання на землі. Зазначається, що починаючи з 1927 року, радянська влада взяла курс на проведення колективізації, в процесі якої було остаточно ліквідовано будь-які приватні форми господарювання на селі, включаючи і фермерські господарства.

Відродження фермерських господарств, а відповідно і формування законодавства щодо їх державної підтримки, слід пов'язувати із прийняттям Закону УРСР від 17 жовтня 1990 р. «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві». Безпосереднє визначення економічних, соціальних і правових засад створення та діяльності фермерських господарств в Україні, а також встановлення основних напрямів їх державної підтримки було здійснено у Законі України від 20 грудня 1991 р. «Про селянське (фермерське) господарство».

Прийняття Закону України від 19 червня 2003 р. «Про фермерське господарство» обумовило початок нового періоду у розвитку законодавства у вказаній сфері. Зазначається, що важливу роль у забезпеченні державної підтримки фермерських господарств в цей період відіграють Закони України від 24 червня 2004 р. «Про державну підтримку сільського господарства України» та від 18 жовтня 2005 р. «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року».

Звертається увага на необхідність гармонізації українського законодавства у сфері державної підтримки фермерських господарств із відповідним законодавством Європейського Союзу.

У підрозділі 1.2 «Доктринальні підходи до визначення поняття державної підтримки фермерських господарств в Україні та Європейському Союзі» з'ясовано, що необхідність державної підтримки фермерських господарств обумовлена рядом об'єктивних чинників, зокрема: сезонністю сільськогосподарського виробництва, його залежністю від природно-кліматичних умов, нестабільністю цін на сільськогосподарську продукцію.

Звертається увага на те, що в останні роки в Україні відбувається процес зміни векторів державної підтримки сільськогосподарського виробництва. Це обумовлено, зокрема, необхідністю врахування в аграрному законодавстві положень Угоди про сільське господарство Світової організації торгівлі.

Вказаний нормативно-правовий акт передбачає, що внутрішня підтримка має здійснюватися, насамперед, за рахунок заходів, передбачених «зеленою скринькою» (фінансування: дослідницьких програм; послуг з навчання, з розповсюдження інформації, щодо створення інфраструктури тощо). На жаль, переважна кількість таких заходів на сьогоднішній день не фінансується державою. Крім того, скороченню підлягають заходи «жовтої скриньки», зокрема: дотації на продукцію тваринництва та рослинництва; компенсація частини витрат на мінеральні добрива та засоби захисту рослин; цінова підтримка; пільгове кредитування за рахунок бюджету, списання боргів; пільгове оподаткування. Враховуючи те, що державна підтримка фермерських господарств забезпечується, переважно, за рахунок вказаних заходів, їх скорочення значно ускладнює подальший розвиток аграрного сектору економіки країни.

Під державною підтримкою фермерських господарств пропонується розуміти сукупність заходів, що вживаються державою з метою забезпечення найбільш сприятливих умов для розвитку фермерських господарств, включаючи їх створення та функціонування як суб'єктів господарювання. Вона здійснюється через: 1) Міністерство аграрної політики та продовольства України, державні установи (зокрема, Український державний фонд підтримки фермерських господарств, Аграрний фонд тощо); 2) органи місцевого самоврядування; 3) сільськогосподарські дорадчі служби, кредитні спілки, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи тощо. Причому, особливе місце серед суб'єктів, які можуть надавати допомогу фермерським господарствам, займає остання група. Підтримуючи їх розвиток, держава створює умови для надання не тільки фінансових, а й консультаційних, організаційних та інших послуг фермерським господарствам на пільгових засадах.

У підрозділі 1.3 *«Загальна характеристика фермерських господарств як суб'єктів державної підтримки за українським та європейським законодавством»* наведено загальну характеристику фермерських господарств та виокремлено їх типи.

На основі аналізу законодавства Європейського Союзу встановлено, що під поняттям «фермер» слід розуміти фізичну або юридичну особу (групи таких осіб), яка займається сільськогосподарським виробництвом як основним видом діяльності; прибуток, отриманий від сільськогосподарської діяльності якої становить не менше 50 % від загального прибутку. При чому, така особа може не проживати у сільській місцевості. Якщо фермер здійснює діяльність у сфері лісового господарства, туризму, ремесел або діяльність, спрямовану на захист навколишнього середовища, розмір прибутку, отриманого від сільськогосподарської діяльності, має становити не менше 25 % від загального прибутку фермера. Крім того, робочий час для здійснення сільськогосподарського виробництва має складати не менше половини загального робочого часу. Особлива увага приділяється підтримці таких фермерських господарств: 1) які здійснюють свою діяльність у несприятливих для ведення сільського господарства районах (гірських; малозаселених тощо); 2) які

розташовані в найбільш віддалених та ізольованих районах; 3) молодим фермерам до 40 років, які розпочали сільськогосподарську діяльність не раніше ніж за 5 років до моменту подання документів для отримання допомоги.

Зазначається, що за законодавством України додаткові заходи державної підтримки мають бути передбачені для наступних типів фермерських господарств: 1) новостворених; 2) з відокремленими фермерськими садибами; 3) які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах; 4) які провадять господарську діяльність та розташовані на поліських територіях; 5) які провадять господарську діяльність та розташовані у трудонедостатніх населених пунктах; 6) сімейних фермерських господарств.

Враховуючи положення законодавства Європейського Союзу, та з метою забезпечення сталого розвитку сільських територій, пропонується розроблення Державної програми підтримки розвитку фермерських господарств, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України.

Встановлено, що з метою забезпечення реалізації положень Закону України «Про фермерське господарство» щодо будівництва під'їзних шляхів до відокремлених фермерських садиб, а також електро- та радіотелефонних мереж, газо- й водопостачальних систем за рахунок бюджету, доцільним є доповнення переліку видів витрат, за якими надається державна фінансова підтримка на безповоротній основі, встановлених Порядком використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102, витратами, пов'язаними з облаштуванням таких садиб.

У підрозділі 1.4 *«Класифікація заходів державної підтримки фермерських господарств за законодавством України»* наведено класифікацію заходів підтримки фермерських господарств за українським законодавством. Зазначається, що в залежності від напрямку надання, їх можна розподілити таким чином: спрямовані на здійснення сільськогосподарського виробництва; спрямовані на розвиток невиробничих видів діяльності (диверсифікацію сільськогосподарського виробництва) та соціального спрямування (забезпечення сільськогосподарських товаровиробників доступними інформаційно-консультаційними послугами, висококваліфікованими кадрами тощо).

За формою здійснення державної підтримки фермерських господарств, виділяється фінансова і нефінансова. В свою чергу, вона може бути прямою чи непрямою, надаватися на поворотній або на безповоротній основі.

Визначено, що нефінансові заходи державної підтримки фермерських господарств, в залежності від мети їх надання, доцільно розподілити на: організаційні (сприяють створенню та організації діяльності фермерських господарств, а також передбачають ускладнений порядок їх ліквідації (встановлені на законодавчому рівні: право на отримання безоплатно земельної ділянки для ведення такого господарства; порядок спадкування земельних ділянок для його ведення; спеціальний порядок купівлі-продажу фермерського господарства як цілісного майнового комплексу; особливості банкрутства);

розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації); кадрові (підготовка кадрів для фермерських господарств); інформаційно-консультаційні (розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності).

Розділ 2 **«Основні напрями державної підтримки фермерських господарств в Україні»** складається з трьох підрозділів та висновків до другого розділу.

У підрозділі 2.1 *«Правове регулювання державної підтримки фермерських господарств через Український державний фонд підтримки фермерських господарств»* розглядаються питання надання такої підтримки на безповоротній основі за державною програмою «Фінансова підтримка фермерських господарств» та на поворотній основі за державною програмою «Надання кредитів фермерським господарствам».

Зазначається, що державна допомога на безповоротній основі надається лише визначеним у законодавстві типам фермерських господарств і тільки за чітко визначеним списком витрат, який, на жаль, постійно скорочується.

З метою стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств, пропонується внести наступні зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102: абзац перший пункту 2 після слів «на поліських територіях» доповнити словами «сімейним фермерським господарствам»; абзац 1 пункту 5 після слів «на поліських територіях» доповнити словами «сімейним фермерським господарствам»; абзац другий пункту 6 після слів «на поліських територіях» доповнити словами «сімейним фермерським господарствам». Крім того, враховуючи високий рівень інфляції в країні, вбачається за доцільне виключення з підпунктів 3) та 4) пункту 5 вищезазначеного Порядку слів «200 тис. гривень».

Зроблено висновок про те, що особливо важливим є забезпечення принципу доступності фінансової допомоги для фермерських господарств. Тобто створення таких умов, за яких кожне фермерське господарство, що дійсно потребує такої допомоги, гарантовано зможе нею скористатися. На жаль, існуючий механізм державної підтримки фермерських господарств є непрозорим, складним та малоефективним. Тому необхідно: спростити процедуру подачі документів до регіональних комісій, зокрема шляхом скорочення їх кількості; встановити пріоритетні напрями діяльності, за якими фермерські господарства (за інших рівних умов) зможуть отримати таку допомогу (наприклад, виробництво органічної продукції; сировини рослинного та/або тваринного походження, що використовується у виробництві дитячого харчування тощо).

У підрозділі 2.2 *«Правові засади фінансово-кредитної підтримки фермерських господарств»* розглядається порядок пільгового кредитування фермерських господарств, який може здійснюватися: шляхом часткової компенсації ставки за кредитами комерційних банків (через Міністерство аграрної політики України (був застосований у 2001 р.); через механізм здешевлення кредитів – кредитну субсидію за програмою «Фінансова

підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» (через Міністерство аграрної політики та продовольства України); шляхом фінансової підтримки фермерських господарств на поворотній основі за програмою «Надання кредитів фермерським господарствам» (через Український державний фонд підтримки фермерських господарств); шляхом отримання бюджетної позики у межах режиму державних заставних закупівель зерна (через Аграрний фонд); шляхом застосування механізму аграрних розписок, а також через кредитні спілки шляхом взаємного кредитування їх членів.

Зазначається про необхідність вирішення на законодавчому рівні питання щодо можливості використання земель сільськогосподарського призначення у якості предмету застави. Адже саме земля виступає найнадійнішим забезпеченням виконання зобов'язань щодо повернення кредитних коштів, що безпосередньо впливає на прийняття позитивного рішення кредитором.

У підрозділі 2.3 «Особливості оподаткування фермерських господарств в Україні» з'ясовано, що українським законодавством передбачено ряд пільг в оподаткуванні фермерських господарств.

Встановлено, що фермерські господарства можуть використовувати спрощену систему оподаткування та звітності, сплачуючи єдиний податок четвертої групи. Зазначається, що набути статус платника податку може фермерське господарство – юридична особа, у якого частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків. При цьому: 1) податкове навантаження покладається на землю (землі сільськогосподарського призначення та/або водного фонду) – природний ресурс, отже не залежить від прибутків товаровиробників; 2) грошова оцінка сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду виступає в якості бази оподаткування таким податком; 3) щоквартальний розрахунок річної суми податку розподіляється таким чином, що сплата його вагової частини припадає на період збору врожаю (липень – вересень); 4) цей податок замінює собою податок на прибуток, земельний податок та рентну плату за спеціальне використання води.

Відзначено, що у випадках, коли фермерське господарство проводить господарську діяльність у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства, і відповідає встановленим законодавством критеріям, воно може обрати спеціальний режим оподаткування податком на додану вартість. Попри те, що законодавством не встановлено пільгову ставку для платників такого податку, акумулювання частини коштів на спеціальних рахунках дає можливість фермерським господарствам використовувати їх для виробництва сільськогосподарських товарів/послуг.

Зазначається, що запровадження системи пільгового оподаткування сільськогосподарських товаровиробників у свій час сприяло покращенню економічної ситуації в аграрному секторі економіки країни. Тому, скорочення даного механізму державної підтримки має відбуватися поступово, з урахуванням реальних потреб сільськогосподарського виробництва, а також досвіду регулювання аналогічних відносин в країнах Європейського Союзу,

зокрема Польщі. Зважаючи на те, що в Україні значно підвищилися ставки єдиного податку четвертої групи, а також земельного податку, вважаємо за необхідне продовжити дію спеціального режиму оподаткування діяльності у сфері сільського, лісового господарства та рибальства після 1 січня 2017 р.

Розділ 3 **«Правові засади державної підтримки фермерських господарств за законодавством Європейського Союзу»** складається з трьох підрозділів та висновків до третього розділу.

У підрозділі 3.1 *«Генезис законодавства у сфері спільної аграрної політики та державної підтримки фермерів Європейського Союзу»* проаналізовано законодавство ЄС у вказаній сфері та прослідковано його розвиток, починаючи з прийняття Договору про заснування Європейської Економічної Спільноти від 25 березня 1957 р., який встановив цілі спільної аграрної політики.

Окрему увагу приділено аналізу законодавства 90-х років, зокрема, Регламенту Ради (ЄЕС) № 1765/92 від 30 червня 1992 р. щодо встановлення системи підтримки для виробників певних сільськогосподарських культур, яким було передбачено запровадження компенсаційних виплат фермерам у вигляді прямих виплат (direct payments), прив'язаних до виробництва певної продукції або до кількості тварин – у вигляді «зв'язаних» прямих виплат (coupled direct payments). Крім того, досліджуються зміни у законодавстві, спрямовані на підвищення значення екологічних стандартів та розвиток сільських територій.

З прийняттям Регламенту Ради (ЄС) № 1782/2003 від 29 вересня 2003 р. щодо встановлення єдиних правил для програм прямої підтримки фермерів у рамках спільної аграрної політики і впровадження певних схем підтримки фермерів, запроваджується новий вид підтримки, непов'язаний із сільськогосподарським виробництвом, – проста схема виплат (single payment scheme). Відбувається перехід від підтримки виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції до прямої підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Також вводиться система зустрічних зобов'язань (cross-compliance), яка складається із обов'язкових вимог ведення господарства (statutory management requirements), що встановлюються законодавством Європейського Союзу, та належних сільськогосподарських і екологічних умов (GAEC – good agricultural and environmental conditions), що встановлюються на рівні держав-членів.

Зазначається, що Регламентом (ЄС) № 1307/2013 Європейського Парламенту та Ради від 17 грудня 2013 р. щодо встановлення правил для прямих виплат фермерам відповідно до схем підтримки у межах спільної аграрної політики, змінено механізм надання прямої допомоги фермерам. Так, з 2015 року, за умови дотримання системи зустрічних зобов'язань (cross-compliance), для фермерів запроваджуються обов'язкові і добровільні схеми виплат, а також спрощена схема виплат (для дрібних фермерів).

У підрозділі 3.2 *«Правове регулювання прямої підтримки фермерських господарств»* вказується, що система прямої допомоги фермерам в Європейському Союзі є такою, що постійно розвивається. Проведення реформи

спільної аграрної політики 2014–2020 рр., призвело до запровадження обов'язкових та добровільних схем підтримки фермерів, на які припадає основна частина прямих виплат. Обов'язковою умовою для їх отримання є дотримання вимог системи зустрічних зобов'язань (cross-compliance).

Проаналізовано порядок здійснення обов'язкових схем, які застосовуються у всіх державах-членах та складаються із: схеми базових виплат (єдина субсидія, яка розраховується за гектар сільськогосподарських угідь); схеми «зелених виплат» (субсидія за сільськогосподарську діяльність, спрямовану на покращення навколишнього середовища та клімату); схеми виплат молодим фермерам (субсидія, що надається фермерам, віком до 40 років). Добровільні схеми застосовуються в залежності від вибору держави-члена. Зазначається, що для малих ферм запроваджено спрощену схему виплат, яка складається зі спрощених адміністративних процедур та вимагає лише часткового виконання вимог системи зустрічних зобов'язань (cross-compliance).

Враховуючи досвід держав-членів Європейського Союзу у сфері надання допомоги фермерським господарствам, вказано на необхідність запровадження в Україні механізму, аналогічного системі зустрічних зобов'язань (cross-compliance). Вказане сприятиме реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. щодо заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій (ст. 404). З цією метою, вбачається за доцільне встановлення пріоритетного доступу виробникам (у т. ч. фермерським господарствам) органічної продукції до державної фінансової підтримки, яка здійснюється в рамках відповідних державних програм.

У підрозділі 3.3 *«Правова регламентація несільськогосподарських видів діяльності, що здійснюються фермерськими господарствами»* зазначається, що в процесі проведення реформи спільної аграрної політики 2014–2020 рр., основна увага Європейського Союзу зосереджена на розвитку сільських територій, а також збереженні навколишнього середовища та покращенні клімату. Регламентом (ЄС) № 1305/2013 Європейського Парламенту та Ради від 17 грудня 2013 р. щодо підтримки розвитку села з боку Європейського сільськогосподарського фонду розвитку села встановлено, що одними з пріоритетних заходів є: надання допомоги у здійсненні несільськогосподарської діяльності в сільській місцевості, інвестування в рекреаційну та туристичну інфраструктури, підтримка діяльності у сфері залісення (п. 1 ст. 21). Така діяльність вважається найважливішим джерелом зайнятості сільського населення та отримання ним прибутків.

Залісення земель сільськогосподарського призначення є традиційним видом діяльності фермерів Європейського Союзу. Виплати (річні премії), що виділяються Співтовариством в рамках такої підтримки, повинні покривати витрати на вирощування лісів. Законодавством передбачено, що річні премії виплачуються за гектар залісених земель та мають компенсувати втрачені

прибутки від здійснення діяльності, не пов'язаної із сільськогосподарським виробництвом, а також витрати, спрямовані на догляд за насадженнями.

З метою заохочення українських фермерів до здійснення вказаних видів діяльності, пропонується абзац третьої пункту 6 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102, доповнити словами «та здійснюють діяльність у сфері залісення малопродуктивних і деградованих земель сільськогосподарського призначення, сільського зеленого туризму, ремесел та промислів».

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження одержано нове вирішення наукового завдання щодо вдосконалення правового регулювання державної підтримки фермерських господарств за законодавством України та Європейського Союзу. На підставі одержаних результатів сформульовано наступні висновки:

1. Здійснено періодизацію законодавства, що регулює державну підтримку фермерських господарств України, та виокремлено чотири відповідні періоди: 1) період зародження законодавства у сфері державної підтримки хутірних та відрубних господарств (1906–1918 рр.); 2) радянський період, який характеризується знищенням приватних форм господарювання на селі (1918–1990 рр.); 3) період формування законодавства у сфері підтримки фермерських господарств незалежної України (1990–2003 рр.); 4) період трансформації та подальшого розвитку законодавства у сфері державної підтримки фермерських господарств (2003 р. – по теперішній час).

2. Законодавство у сфері державної підтримки фермерських господарств носить декларативний характер, що підтверджується відсутністю коштів у Державному бюджеті України на виконання переважної більшості державних програм. Крім того, поступове скорочення заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, у т. ч. і фермерських господарств, обумовлено необхідністю врахування в аграрному законодавстві положень Угоди про сільське господарство Світової організації торгівлі. Особливо це стосується скорочення непрямой фінансової підтримки, насамперед, пільгового оподаткування вказаних суб'єктів господарювання.

3. Під державною підтримкою фермерських господарств пропонується розуміти сукупність заходів, що вживаються державою з метою забезпечення найбільш сприятливих умов для розвитку фермерських господарств, включаючи їх створення та функціонування як суб'єктів господарювання. Вона здійснюється через Міністерство аграрної політики та продовольства України, державні установи (зокрема, Український державний фонд підтримки фермерських господарств, Аграрний фонд тощо), органи місцевого самоврядування, за рахунок коштів відповідних бюджетів, а також через сільськогосподарські дорадчі служби, кредитні спілки, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи тощо, які забезпечують надання не тільки

фінансових, а й консультаційних, організаційних та інших послуг фермерським господарствам на пільгових засадах.

4. Законодавство Європейського Союзу розвивається у напрямі розширення поняття «фермер». Його ознаками можна вважати наступні: 1) це фізична або юридична особа (групи таких осіб), яка займається сільськогосподарським виробництвом як основним видом діяльності; 2) така особа може не проживати у сільській місцевості; 3) прибуток, отриманий від сільськогосподарської діяльності має становити не менше 50 % від загального прибутку. Якщо фермер здійснює діяльність у сфері лісового господарства, туризму, ремесел або діяльність, спрямовану на захист навколишнього природного середовища, розмір прибутку, отриманого від сільськогосподарської діяльності має становити не менше 25 % від загального прибутку фермера; 4) робочий час для здійснення сільськогосподарського виробництва має складати не менше половини загального робочого часу.

5. З метою розширення видів діяльності, якими може займатися фермерське господарство, пропонується пункт 1 статті 1 Закону України «Про фермерське господарство», після слів: «з метою отримання прибутку», доповнити словами: «а також діяльність у сфері лісового господарства (у т. ч. заліснення малопродуктивних та деградованих земель сільськогосподарського призначення), сільського зеленого туризму, ремесел та промислів».

6. З метою гармонізації положень законодавства Європейського Союзу із законодавством України та забезпечення сталого розвитку сільських територій, пропонується розроблення Державної програми підтримки розвитку фермерських господарств, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України. Особлива увага в ній має бути приділена підтримці молодих фермерів, сімейного фермерства, господарств з відокремленими фермерськими садибами, а також розвитку фермерських господарств, які знаходяться у несприятливих для ведення сільського господарства (гірських та поліських територіях) та депресивних (у т. ч. трудонедостатніх населених пунктах) регіонах.

7. Заходи державної підтримки фермерських господарств пропонується класифікувати за наступними критеріями: 1) за формою здійснення: фінансові і не фінансові; 2) за напрямками надання: спрямовані на здійснення сільськогосподарського виробництва; спрямовані на розвиток невиробничих видів діяльності (диверсифікацію сільськогосподарського виробництва) та соціального спрямування (забезпечення сільськогосподарських товаровиробників доступними інформаційно-консультаційними послугами, висококваліфікованими кадрами тощо).

8. Здійснено класифікацію нефінансових заходів державної підтримки фермерських господарств. В залежності від мети їх надання, виділено: організаційні (сприяють створенню та організації діяльності фермерських господарств, а також передбачають ускладнений порядок їх ліквідації (встановлені на законодавчому рівні: право на отримання безоплатно земельної ділянки для ведення такого господарства; порядок спадкування земельних ділянок для його ведення; спеціальний порядок купівлі-продажу фермерського господарства як цілісного майнового комплексу; особливості їх банкрутства;

сприяння розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації); кадрові (підготовка кадрів для фермерських господарств); інформаційно-консультаційні (розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності).

9. Особливо важливим є забезпечення принципу доступності фінансової допомоги для фермерських господарств, зокрема, шляхом: спрощення процедури подачі документів до регіональних комісій; встановлення пріоритетних напрямів діяльності, за якими фермерські господарства (за інших рівних умов) зможуть отримати таку допомогу (наприклад, виробництво органічної продукції; сировини рослинного та/або тваринного походження, що використовується у виробництві дитячого харчування тощо).

10. Пропонується внести наступні зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102:

1. Абзац перший пункту 2 після слів «на поліських територіях» доповнити словами «сімейним фермерським господарствам»;

2. У пункті 5:

– абзац 1 після слів «на поліських територіях» доповнити словами «сімейним фермерським господарствам»;

– виключити з підпунктів 3) та 4) слова «200 тис. гривень».

– доповнити підпунктом 8) наступного змісту: «8) облаштуванням відокремленої фермерської садиби (будівництвом під'їзних шляхів до фермерського господарства, електро- та радіотелефонних мереж, газо- й водопостачальних систем).

3. У пункті 6:

– абзац другий після слів «на поліських територіях» доповнити словами «сімейним фермерським господарствам»;

– абзац третій доповнити словами «та здійснюють діяльність у сфері залісення малопродуктивних і деградованих земель сільськогосподарського призначення, сільського зеленого туризму, ремесел та промислів».

11. Пільгове кредитування фермерських господарств здійснюється шляхом: часткової компенсації ставки за кредитами комерційних банків (був застосований у 2001 р.); через механізм здешевлення кредитів – кредитну субсидію за програмою «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів»; фінансової підтримки фермерських господарств на поворотній основі за програмою «Надання кредитів фермерським господарствам»; отримання бюджетної позики у межах режиму державних заставних закупівель зерна; через механізм аграрних розписок, а також через кредитні спілки шляхом взаємного кредитування їх членів.

12. Запровадження системи пільгового оподаткування сільськогосподарських товаровиробників у свій час сприяло покращенню економічної ситуації в аграрному секторі економіки країни. Тому, скорочення державної підтримки аграрного сектору економіки має відбуватися поступово, з урахуванням реальних потреб сільськогосподарського виробництва, а також

досвіду регулювання аналогічних відносин в країнах Європейського Союзу, зокрема Польщі.

13. Зважаючи на те, що в Україні значно підвищилися ставки єдиного податку для четвертої групи платників, а також земельного податку, вважаємо за необхідне продовжити дію спеціального режиму оподаткування діяльності у сфері сільського, лісового господарства та рибальства після 1 січня 2017 р.

14. Проведення реформи спільної аграрної політики 2014–2020 рр., призвело до запровадження обов'язкових та добровільних схем підтримки фермерів, на які припадає основна частина прямих виплат. Обов'язковою умовою для їх отримання є дотримання вимог системи зустрічних зобов'язань (cross-compliance). Зважаючи на те, що одним з пріоритетних напрямів вищезазначеної політики є розвиток сільських територій, збереження навколишнього середовища і покращення клімату, додатково заохочується: здійснення несільськогосподарських видів діяльності, інвестування в рекреаційну та туристичну інфраструктуру, діяльність у сфері заліснення.

15. Враховуючи досвід Європейського Союзу у сфері надання допомоги фермерським господарствам, необхідним є запровадження в Україні механізму, аналогічного системі зустрічних зобов'язань (cross-compliance). З цією метою, доцільним вбачається встановлення пріоритетного доступу виробникам (у т. ч. фермерським господарствам) органічної продукції до державної фінансової підтримки, яка здійснюється в рамках відповідних державних програм.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Хрипко С. І. (Сиволоцька С. І.). Загальна характеристика фермерського господарства за законодавством Європейського Союзу // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2012. Вип. 173. Ч. 2. С. 117–123.

2. Хрипко С. І. (Сиволоцька С. І.). Загальна характеристика підтримки фермерських господарств за законодавством Європейського Союзу // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 2012. Вип. 173. Ч. 3. С. 81–86.

3. Хрипко С. І. (Сиволоцька С. І.). Правовий механізм забезпечення державної підтримки фермерських господарств України // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2014. № 9 (155). С. 137–144.

4. Хрипко С. І. (Сиволоцька С. І.). Формування та розвиток законодавства у сфері державної підтримки хутірних та відрубних господарств на початку ХХ століття // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 3 (77). С. 165–170.

Стаття у науковому виданні України,

включеному до міжнародних наукометричних баз даних

5. Хрипко С. І. (Сиволоцька С. І.). Сімейні фермерські господарства: проблеми правового регулювання // Підприємництво, господарство і право. 2015. № 9. С. 36–39.

Статті у науковому виданні іншої держави:

6. Хрипко С. И. (Сиволоцкая С. И.). Общая характеристика законодательства Европейского Союза в сфере облесения земель сельскохозяйственного назначения // *Аграрное и земельное право*. 2013. № 8 (104). С. 52–56.

7. Хрипко С. И. (Сиволоцкая С. И.). Некоторые проблемы правового регулирования поддержки фермерских хозяйств по законодательству Украины // *Аграрное и земельное право*. 2013. № 10 (106). С. 35–39.

Тези наукових доповідей:

8. Хрипко С. И. (Сиволоцкая С. И.). Некоторые вопросы правового регулирования государственной поддержки фермеров по законодательству ЕС // *Современные тенденции правового регулирования экологических отношений: Международная научно-практическая конференция, г. Минск, Республика Беларусь, 26–27 апреля 2013 года: тезисы доклада*. Минск, 2013. С. 182–185.

9. Khrypko S. I. (Syvolotska S. I.). Certain questions of the legal regulation of forest support measures under the agenda 2000 // *Modern jurisprudence: legal thought and enforcement practice: International Conference, October 20, 2013*. Sheffield, UK. P. 92–94.

10. Хрипко С. І. (Сиволоцька С. І.). Правове регулювання поняття «державної підтримки фермерських господарств» // *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції: українська-польська науково-практична конференція, м. Дніпропетровськ, 15 листопада 2013 року: тези доповіді*. Дніпропетровськ, 2013. С. 372–373.

11. Хрипко С. І. (Сиволоцька С. І.). Щодо змін в структурі прямих виплат фермерам ЄС з 2015 року // *Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного та екологічного права: Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 90-річчю від народження академіка В. З. Янчука, м. Київ, 22–23 травня 2015 року: тези доповіді*. К., 2015. С. 189–192.

12. Хрипко С. І. (Сиволоцька С. І.). Правове регулювання обов'язкових схем виплат фермерам в Європейському Союзі // *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина: щорічна Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених і аспірантів, присвячена 75-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Івано-Франківськ, 2015. С. 80–82.

13. Хрипко С. І. (Сиволоцька С. І.). Сільський туризм: проблеми правового забезпечення // *Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи: круглий стіл, м. Харків, 30–31 жовтня 2015 року: тези доповіді*. Х., 2015. С. 199–201.

14. Хрипко С. И. (Сиволоцкая С. И.). Отдельные аспекты налогообложения фермерских хозяйств налогом на добавленную стоимость // *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: XII Міжнародна науково-практична конференція молодих учених, м. Луцьк, 25–26 березня 2016 року: тези доповіді*. Луцьк, 2016. С. 318–320.

15. Khrypko S. I. (Syvolotska S. I.). Organic farming: the European practice and legislation // Ресурсозберігаючі технології та їх правова і економічна оцінка в сільськогосподарському виробництві: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 27–28 квітня 2016 року: тези доповіді. К., 2016. С. 156–157.

АНОТАЦІЯ

Сиволицька С. І. Правове регулювання державної підтримки фермерських господарств за законодавством України та Європейського Союзу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню проблем правового регулювання державної підтримки фермерських господарств в Україні та Європейському Союзі, формулюванню теоретичних засад та розробленню на їх основі практичних рекомендацій щодо вдосконалення чинного українського законодавства у цій сфері. За результатами дослідження проведено періодизацію законодавства у сфері державної підтримки фермерських господарств України. Визначено поняття державної підтримки фермерських господарств. Виділено та охарактеризовано основні напрями державної підтримки фермерських господарств. Здійснено класифікацію фермерських господарств як суб'єктів державної підтримки за українським та європейським законодавством.

Сформульовано визначення поняття «фермер» за законодавством Європейського Союзу. Особливу увагу приділено питанням правового регулювання прямої підтримки фермерів, зокрема, застосуванню схем прямих виплат, а також підтримки несільськогосподарських видів діяльності, до здійснення яких вони заохочуються.

Ключові слова: державна підтримка, фермерське господарство, сільськогосподарський товаровиробник, субсидія, дотація, пільгове оподаткування та кредитування, схема прямих виплат, система зустрічних зобов'язань, заліснення, диверсифікація сільськогосподарського виробництва.

АННОТАЦИЯ

Сиволицкая С. И. Правовое регулирование государственной поддержки фермерских хозяйств по законодательству Украины и Европейского Союза. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 «Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право». – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2017.

Диссертация посвящена исследованию проблем правового регулирования государственной поддержки фермерских хозяйств в Украине и Европейском

Союзе, формулированию теоретических основ и разработке практических рекомендаций по совершенствованию действующего украинского законодательства в этой сфере. По результатам исследования проведено периодизацию законодательства в сфере государственной поддержки фермерских хозяйств Украины. Определено содержание понятия «государственная поддержка фермерских хозяйств», под которым следует понимать совокупность мероприятий, предпринимаемых государством с целью обеспечения наиболее благоприятных условий для развития фермерских хозяйств, включая их создание и функционирование как субъектов хозяйствования. Она осуществляется через Министерство аграрной политики и продовольствия Украины, государственные учреждения (в частности, Украинский государственный фонд поддержки фермерских хозяйств, Аграрный фонд и т. д.), органы местного самоуправления, за счет средств соответствующих бюджетов, а также через сельскохозяйственные консалтинговые службы, кредитные союзы, сельскохозяйственные обслуживающие кооперативы и т. п., обеспечивающие предоставление не только финансовых, но и консультационных, организационных и других услуг фермерским хозяйствам на льготных условиях.

Предложено усовершенствовать определение понятия «фермерское хозяйство» в части расширения перечня видов деятельности, которыми может заниматься такой субъект хозяйствования за счет деятельности в сфере: лесного хозяйства (в т. ч. облесения малопродуктивных и деградированных земель сельскохозяйственного назначения); сельского зеленого туризма; ремесел и промыслов.

Осуществлена классификация фермерских хозяйств как субъектов государственной поддержки по украинскому и европейскому законодательству.

Выделены и охарактеризованы основные направления государственной поддержки фермерских хозяйств, которые предложено классифицировать по следующим критериям: 1) форме осуществления: финансовые и нефинансовые; 2) направлениям предоставления: для осуществления сельскохозяйственного производства; направленные на развитие непроизводственных видов деятельности (диверсификация сельскохозяйственного производства) и социального направления (обеспечение сельскохозяйственных товаропроизводителей доступными информационно-консультационными услугами, высококвалифицированными кадрами и т. д.).

Сформулировано понятие «фермер» по законодательству Европейского Союза путем выделения следующих признаков: 1) это физическое или юридическое лицо (группы таких лиц), занимающееся сельскохозяйственным производством как основным видом деятельности; 2) такое лицо может не проживать в сельской местности; 3) прибыль, полученная от сельскохозяйственной деятельности должна составлять не менее 50 % от общей прибыли. Если фермер осуществляет деятельность в сфере лесного хозяйства, туризма, ремесел или деятельность, направленную на защиту окружающей среды, размер прибыли, полученной от сельскохозяйственной деятельности, должен составлять не менее 25 % от общей прибыли фермера; 4) рабочее время

для осуществления сельскохозяйственного производства должно составлять не менее половины общего рабочего времени.

Особое внимание уделено вопросам правового регулирования прямой поддержки фермеров, в частности, применению схем прямых выплат, а также поддержки несельскохозяйственных видов деятельности, осуществление которой поощряется.

С целью гармонизации положений законодательства Европейского Союза с законодательством Украины, и обеспечения устойчивого развития сельских территорий, предложена разработка Государственной программы поддержки развития фермерских хозяйств, утвержденной постановлением Кабинета Министров Украины. Кроме того, сформулированы предложения по усовершенствованию нормативно-правового регулирования отношений в указанной сфере.

Ключевые слова: государственная поддержка, фермерское хозяйство, сельскохозяйственный товаропроизводитель, субсидия, дотация, льготное налогообложение и кредитование, схема прямых выплат, система встречных обязательств, облесение, диверсификация сельскохозяйственного производства.

ANNOTATION

Syvolotska S. I. Legal regulation of state support for farms by legislation of Ukraine and European Union. – The manuscript.

The dissertation is a requirement for obtaining the degree of Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.06 Land Law; Agricultural Law; Environmental Law; Natural Resource Law. – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

This research focuses on issues of legal regulation of state support for farms in Ukraine and the European Union, on formation of the theoretical foundations and development of practical recommendations to improve the existing Ukrainian legislation in this area. Periodization of the legislation of state support for farmers of Ukraine was conducted in the research. The definition of «state support for farms» was provided. The main directions of state support for farms were identified. Classification of farms as subjects of state support by Ukrainian and European legislation was provided.

The definition of «farmer» based on the legislation of the European Union was formulated. Special attention was paid to the issues of legal regulation of direct support for farmers, in particular the use of direct payment schemes and support of non-agricultural activities which farmers are encouraged to pursue.

Key words: government support, farm, agricultural producer, subsidy, grant, favorable taxation and crediting, direct payment scheme, the cross-compliance system, afforestation, diversification of agricultural production.